

Ana PODVRŠIČ
Filozofska fakulteta Univerze v
Ljubljani, Univerza Villetaneuse-
Paris 13

Stuart Shields

**The International Political Economy
of Transition: Neoliberal hegemony
and Eastern Central Europe's trans-
formation**

Routledge, RIPE Studies in Global
Political Economy, London in
New York 2014,
180 strani, 88,00 £
(ISBN 978-0-415-38669-2)

Dolgo časa so bile razprave o podobni dinamiki in razvoju tržnih gospodarstev vpete v triumfalni diskurz o »koncu zgodovine« in liberalnemu kapitalizmu kot edinemu možnemu družbenemu sistemu. Študije, ki so kapitalizem obravnavale kot zgodovinsko vzpostavljen, krizno naravnan in notranje protisloven družbeno-ekonomski sistem, so bile postavljene na obrobje akademskih in političnih razprav. A svetovna kriza s konca prejšnjega desetletja in njeno podaljšanje v krizi evroobmočja, ki je na dan naplavila vse družbeno-politične neenakosti in protislovja »združevanja Evrope«, sta znova odprli prostor kritičnim debatam, ne le o sami naravi kapitalističnega sistema in njegovi neoliberalni preobrazbi, pač pa tudi o projektu evropskih integracij.

Nemara ni presenetljivo, da je bil ta analitsko-teoretski potresni sunek, ki posredno ali neposredno črpa iz Marxove dediščine, še posebej močan na področju poli-

tičnoekonomskih študij o razvoju postsocialističnih gospodarstev in širjenju evropskih integracij na »Vzhod«. Postsocialistično tranzicijo se je dolgo časa zvajalo na tehničen prehod iz ekonomsko neučinkovitega planskega gospodarstva v tržno in na bolj ali manj uspešno »odstranjevanje« komunistične dediščine in prilagajanje nacionalnih sistemov zakonitostim novega tipa gospodarstva. Ti relativno normativni pristopi so se sčasoma umaknili razpravam o raznolikem institucionalnem razvoju postsocialističnih gospodarstev in proučevanju vpliva Evropske unije na različne nacionalne »tipe« oz. »modele« kapitalizma. A tudi te analize so zaradi metodološkega nacionalizma in fetišizma institucij izvzele postsocialistično restavratorstvo kapitalizma iz širših strukturnih procesov in njihovih protislovij, ki so zaznamovali globalni družbeni razvoj vse od sedemdesetih let prejšnjega stoletja dalje.

In ravno ugotovitev, da obstoječi analitični pristopi »uporabljajo zgrešeno konceptualizacijo osnovnih neoliberalnih tendenc, ki določajo tranzicijo, pomanjkljivo teoretizirajo razmerja med državo in trgom, in v mnogočem potencirajo probleme komunizma« (str. 31), je spodbudila Stuarta Shieldsa k pisanju knjige *The International Political Economy of Transition: Neoliberal hegemony and Eastern Europe's transformation*, ki je v trdi vezavi izšla leta 2012 pri založbi Routledge. Knjiga je sad dolgoletnega raziskovanja britanskega politologa, ki je skupaj z Ottom Holmanom in delno tudi z Dorotheejo

Bohle eden redkih predstavnikov t.i. neogramscijanske šole na področju razvoja postsocialističnih držav. Knjižno delo se tako opira na Gramscijevo analizo o vzpostavljanju hegemonije in Coxovo teorijo o vzpostavljanju transnacionalne produkcije in transnacionalnega kapitalističnega razreda v obdobju neoliberalnega kapitalizma. Posledično pričujoča analiza o postsocialistični tranziciji v ospredje proučevanja postavlja družbene akterje in sile, ki so na tak ali drugačen način povezane s čedalje večjo strukturno, institucionalno in ideološko močjo transnacionalnega kapitala in ki skrbijo za nadvlado neoliberalnih politik. Znotraj zastavljenega teoretskega okvira gospodstvo vladajočega razreda transnacionalnih frakcij kapitala namreč ne temelji le na materialni prisili, ampak se vzpostavlja tudi prek kulturne in ideološke sfere in različnih družbenih institucij, kjer specifične naracije in interpretacije družbene realnosti dobijo prevladujoči položaj.

Da bi pokazal, kako je postsocialistična tranzicija v Srednji in Vzhodni Evropi del širših procesov neoliberalne internacionalizacije držav in prilagajanja nacionalnih politik in praks potrebam globalnega/transnacionalnega kapitalizma, *Stuart Shields* pod drobnogled vzame primer Poljske, razpravo pa izpelje v petih korakih. Po kritičnem pregledu prevladujočih analiz o razvoju postsocialističnih gospodarstev se pisec posveti zgodovinskim okoliščinam, ki so omogočile vpeljavo neoliberalizma na Poljsko. Te umesti v obdobje sedemdesetih in

osemdesetih let prejšnjega stoletja, ko je tedanji poljski voditelj Edward Gierek vpeljal novo razvojno strategijo, ki se je opirala predvsem na pritok tujih kreditov, lokalno gospodarstvo pa pahnila v hudo dolžniško krizo po »Volterjevem« šoku in dvigu mednarodnih obrestnih mer. Tuje zadolževanje in politike širjenja zasebnega podjetništva v času vodstva Wojciecha Jaruzelskega naj bi igrali ključno vlogo pri integraciji poljskega gospodarstva v omrežja transnacionalnega kapitala in pripomogli k »*rojstvu družbenih sil, ki so bile naklonjene neoliberalni transformaciji v osemdesetih letih*« (str. 56).

V nadaljevanju se razprava tako posveti kompleksnemu omrežju interakcij med poljskimi intelektualnimi in managerskimi elitami, političnimi reformisti in predstavniki mednarodnih finančnih in svetovalnih organizacij, ki naj bi si v obdobju dolžniške krize vrsto let prizadevali, da bi se v poljski javnosti oblikoval širši konsenz o hitrem in celostnem uničenju državnega socializma ter o vzpostavitvi tržnega gospodarstva, ki bi zadostil potrebe mednarodnih investorjev in transnacionalnega kapitala. To obdobje, ki je doseglo vrhunec v implementaciji šok terapije, Shields definira kot prvi val poljske neoliberalizacije. Drugi val pa je povezan s priključevanjem Poljske EU, ki je predmet razprave v tretjem poglavju. Da bi pokazal, da je EU, vsaj na regionalni ravni, postala temeljni »*institucionalni kanal neoliberalnega družbenega in ekonomskega modela*« (str. 89), avtor podrobno analizira

politične programe, finančne strategije in družbene implikacije različnih evropskih institucij, vse od komisije do Evropske banke za obnovo in razvoj, ki so bile na tak ali drugačen način prisotne pri prestrukturiranju postsocialističnih gospodarstev.

Na koncu se analiza posveti še t.i. protihegemonskim (ang. counter-hegemonic) družbenim silam, ki so vplivale na poljsko tranzicijo. Tu pisec neposredno polemizira s kritikami, ki so jih bile deležne neogramscijanske analize in ki so izpostavile njihovo enodimenzionalno osredotočenost na politične projekte vladajočih elit in zanemarjanje alternativnih političnih strategij. Shields tako analizira širjenje populističnega diskurza in skrajno desničarskih strank od sredine prejšnjega desetletja, kar pripisuje družbeno destruktivnim posledicam neoliberalnih reform in vzpostavitvi ene najbolj neegalitarnih družb v Evropi. Pri tem poudarja, da poljski populizem pod vodstvom bratov Kaczynski (oz. pod vodstvom Jarosława Kaczynskega po smrti njegovega brata, poljskega predsednika Lecha Kaczynskega leta 2010), dejansko v ničemer ne predstavlja alternativne družbene sile, saj predlagani načrti gospodarskih sprememb kvečjemu krepijo dominantni neoliberalni projekt in njegovo reformno sveto trojico »privatizacija-liberalizacija-deregulacija«.

Knjiga *The International Political Economy of Transition: Neoliberal hegemony and Eastern Europe's transformation* vsekakor prinaša še kako dobrodošlo spremembo v raziskovalni perspektivi na področju

politične ekonomije postsocialističnih gospodarstev. S proučevanjem specifičnih zgodovinskih okoliščin, ki so vodile do restavracije kapitalizma na Poljskem, in njihove vpetosti v širše procese, ki določajo spremembe svetovnega gospodarstva v zadnjih štiridesetih letih, Shields bralcu prepričljivo pokaže na nezadostnost študij, ki v postsocialističnih gospodarstvih vidijo predvsem nove primerke v sodobnem mozaiku raznolikosti kapitalističnih gospodarstev. S tega vidika je še kako pomembna obuditev koncepta tranzicije in kritika sicer uveljavljenega koncepta postsocialistične transformacije. Tega so študije na akademski levici vpeljale, da bi izpostavile raznolikost reformnih procesov in možnosti kapitalističnega razvoja. A kot zaključí avtor, smo »z uporabo koncepta transformacije [...] v nevarnosti, da spregledamo centralno vlogo oživljanja kapitalističnih družbenih odnosov od leta 1989 v Srednji in Vzhodni Evropi. Tranzicija [...] zadeva predvsem kapitalistično prestrukturiranje« (str. 129, poudarek v izvirniku).

Kljub omenjenim doprinosom pa bi si bralec morda želel jasnejše analize politične ekonomije poljskega gospodarstva po padcu berlinskega zidu. Medtem ko Shields ponudi izvirno razlago prestrukturiranja Poljske v zadnjih dveh desetletjih socialističnega režima in oblikovanja pogojev za restavracijo kapitalizma, je proučevanje pogojev njegove reprodukcije postavljeno v ozadje. Bralec tako izve več o sami naravi evropskih institucij, skoraj nič pa o spremembah

poljskih državnih institucij v obdobju t.i. drugega, »evropskega« vala neoliberalizacije. Ravno v tem obdobju pa je med drugim prišlo do pomembnega prevrata v razvoju poljskega gospodarstva, ki ga pričujoče delo ne omenja, in tako ne problematizira enega ključnih vidikov zastavljenega teoretskega horizonta, tj. družbeno-politično vlogo tujih vlagateljev pri vzpostavljanju neoliberalne hegemonije na lokalni ravni. Četudi je res, da je diskurz v prid tujim investitorjem igral pomembno vlogo pri sistemskih spremembah na prelomu 1990, pa so multinacionalna podjetja pri prestrukturiranju gospodarstev Srednje in Vzhodne Evrope igrala obrobno vlogo vse do konca prejšnjega stoletja, ko so tuja vlaganja šele začela množično pritekati v regijo. Vse do tlej so si voditelji držav Višjegrajske skupine, z izjemo Madžarske, prizadevali za vzpostavitev nekakšnega »nacionalnega« kapitalizma, ki bi privilegiral domače akterje in gospodarstvenike.

Podobno bi lahko dejali tudi glede upoštevanja vloge »podrejenih« družbenih akterjev in njihovih političnih strategij. Četudi Shields na več mestih opozori na slabšanje položaja poljskih delavcev, zlasti z vidika naraščanja brezposelnosti in revščine, pa globalni fokus njegove analize ostajajo družbene elite, bolj malo pa zvemo o konkretnih spremembah družbenih odnosov med različnimi družbenimi sloji oz. razredi in o transformaciji politične in strukturne moči poljskega delavskega razreda. Ekonomistično branje vzpona politične

desnice, ki ga pričujoča razprava posledično nehote privzame, je zlasti problematično v kontekstu aktualnega dogajanja znotraj EU, kjer je desničarski populizem najšibkejši ravno v državah na južni periferiji evro območja, kljub primerjalno najvišjemu porastu brezposelnosti v času krize.

Z drugimi besedami, v *The International Political Economy of Transition: Neoliberal hegemony and Eastern Europe's transformation* izvedemo veliko o mednarodnih vidikih postsocialistične tranzicije, bolj malo pa o neoliberalnem prestrukturiranju poljskega gospodarstva in državnih institucij kot takega ter o vzrokih lokalne »specifičnosti«. Analitično kritična svežina, ki jo vnaša pričujoče delo v razprave o politični ekonomije postsocialističnih držav, ostaja tako bolj grenkega priokusa.

Marko HOČEVAR
Fakulteta za družbene vede,
Univerza v Ljubljani

Stephen Edgell
The Sociology of Work: Continuity and Change in Paid and Unpaid Work (2nd Edition)
Sage, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore in Washington DC 2012,
279 strani, 30.99 £
(ISBN 978-1-84920-413-2)

V zadnjih desetletjih se tako narašča dela kot tudi razumevanje le-tega spreminjata. Vse manj je »klasičnega« (mezdnega) dela, torej dela za